

You have downloaded a document from

The Central and Eastern European Online Library

The joined archive of hundreds of Central-, East- and South-East-European publishers, research institutes, and various content providers

Source: Българистика

Bulgarica

Location: Bulgaria

Author(s): Georgi Mitov

Title: Международен научен форум за книжовното наследство на Константин Преславски в светлината на съвременната палеославистика
International Scientific Forum on the Literary Heritage of Konstantin Preslavski in the Light of the Modern Palaeoslavistics

Issue: 46/2023

Citation style: Georgi Mitov. "Международен научен форум за книжовното наследство на Константин Преславски в светлината на съвременната палеославистика". Българистика 46:89-95.

<https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=1160800>

Международен научен форум за книжовното наследство на Константин Преславски в светлината на съвременната палеославистика

От 25 до 27 април 2023 г. в София, в Зала 1 на РИМ – София в Античния културно-комуникационен комплекс „Сердика“ се събраха учени от 8 държави, за да участват в конференция под наслов „Учителното евангелие на Константин Преславски и южнославянските преводи на хомилетични текстове (IX – XIII в.): филологически и интердисциплинарни ракурси“. Форумът бе организиран в рамките на проект КП-06-Н50/2 „Словното богатство на *Учителното евангелие* на Константин Преславски: старобългарско-гръцки и гръцко-старобългарски речници индекси“, финансиран от ФНИ и работен от международен екип в ИБЦТ – БАН.

От името на организационния комитет участници и гости бяха приветствани от проф. Лора Тасева, а след това поздравления и пожелания за успешна работа поднесоха чл.-кор. Илза Пъжева – член на Изпълнителния съвет на ФНИ, чл.-кор. проф. дин Александър Костов, член на УС на БАН и председател на Съвета за чуждестранна българистика при БАН, заместник-директорът на ИБЦТ-БАН доц. д-р Калин Стоев и д-р Марио Филипов – представител на партньорите от РИМ – София.

Работната програма започна с два пленарни доклада. Проф. Кристиан Ханик (Вюрцбург) представи доклад на тема „Учительное Евангелие и его литургическое использование“, в който разгледа как съставеният от Константин Преславски дидактичен корпус е бил използван в църковна среда в средновековния славянски свят. Сравнявайки *Учителното евангелие* с други подобни хомилетични сборници, разпространени във Византия, той доказва, че литургическите указания, които се разминават нерядко в преписите, са по-късна добавка. В своя доклад „Константин Преславски и неговото творчество в контекста старобългарската книжнина“ проф. Роланд Марти (Саарбрюкен), разгледа оригиналните и преводните произведения на старобългарския писател, поставяйки ги в по-широкия контекст на началната фаза от развитието на старобългарската литература. Той подчерта значимостта на Константин Преславски като автор на оригинални акростихови химнографски творби, запазени в триодни сборници, но също и на непесенна поезия, както е случаят с *Азбучната молитва* в състава на *Учителното евангелие*. В края на първата сесия проф. Лора Тасева (София) представи проекта „Словното богатство на *Учителното евангелие* на Константин Преславски: старобългарско-гръцки и гръцко-старобългарски речници индекси“, неговите основни цели, досегашните резултати, а също и предстоящите задачи на екипа.

Програмата на следващия ден бе открита с есеистично поднесените разсъждения на доайена на българската филологическа медиевистика проф. Иван Добрев (София) в доклада му „Панонската епоха в историята на старобългарската писменост и поп Константин“. Ученият акцентира върху черти от речта на панонските славяни, вплетени трайно в старобългарския, а и в новобългарския език, оспори някои съвременни атрибуции на паметници от класическия корпус и подчерта близостта между цитатите в *Учителното евангелие* на Константин Преславски и началните части на *Савина книга*, като лансира идеята, че нейният преписвач би могъл да бъде седмочисленикът св. Сава.

В доклада си „Уводите и заключенията в *Учителното евангелие*: източници и инспирации“ доц. Добриела Котова (София) се спря на някои от смятаните досега за оригинални Константинови откъси, като показва, че по-близки или по-далечни гръцки паралели за изложените от старобългарския писател мисли могат да се открият в някои от хомилиите на Йоан Златоуст и Епифаний Кипърски. Анализът показва, че цели части в заключителната част на третото слово в *УЕ* са заимствани от две Златоустови хомилии, докато в заключението на 43-то слово се откриват някои влияния от Епифаниевото слово за Велика събота, което е запазено в старобългарски превод в Супрасълския сборник.

Един новоидентифициран славянски превод на писмо от Исидор Пелусиот беше обект на доклада на маг. Георги Митов (Льовен) „The Slavonic Reception of Isidore of Pelusium: Texts from the *Uchitelno Evangelie* (Didactic Gospel) by Constantine of Preslav“. Той представи фрагмент от 35-то слово в *Учителното евангелие*, за който доскоро се смяташе, че принадлежи на Кирил Александрийски. Проучвайки гръцки ръкописи, съдържащи новозаветни катени, и сравнявайки славянския текст на този фрагмент с критическото издание на писмата на Исидор Пелусиот, Митов показва, че той е част от писмо 1 959 от Исидор Пелусиот.

Докладът на доц. Николай Николов (Шумен) „Паренеза и катехеза: дидактични аспекти на *Учителното евангелие* и *Огласителните слова* на Константин Преславски“ бе фокусиран върху съпоставката на тези два ранни преводни корпуса – единият със сигурно, а другият с предполагаемо Константиново авторство. Ученият разграничи паренетичния и катехитичния характер на тези Константинови произведения, като се опря на тяхната литургическа функция и на стилно-езиковите им характеристики.

Два доклада бяха посветени на библейските цитати в славянски хомилетични и агиографски текстове. В своя доклад „*Evangelní citáty v autorských částech Poučného evangelia Konstantina Preslavského a jejich srovnání s citáty v Besědách Řehoře Velikého na evangelia*“ доц. Петра Станковска (Люблина) и д-р Вацлав Чермак (Прага) мотивираха избора на сравняваните текстове – *Учителното евангелие* на Константин Преславски и *Беседите* на папа Григо-

рий Велики – с наличието в тях на някои редки думи, които според Пражкия речник са засвидетелствани само в тези два паметника. Анализът на общите за сбирките цитати показва, че в два случая и *Беседите* следват Кирило-Методиевия превод, а в три личи влиянието върху тях от латински източници.

Докладът на докторант Преслава Георгиева (София) „Библейските цитати в славянския превод на *Житието на св. Григорий Акрагантски* (ВНГ 707)“ бе посветен на това как 25 новозаветни цитата и парафрази са предадени в старобългарския превод на тази творба. Сравнението им с новозаветния текст в най-старите запазени славянски библейски преводи разкри, че в повечето случаи *Житието* показва близост с архаичния славянски евангелски превод, но в други преводачът се придържа към своя пряк източник, където понякога цитатите са леко изменени.

Група доклади бяха фокусирани върху различни аспекти на словния инвентар на *Учителното евангелие*. В презентацията си „Ещё раз о лексике *Учительного Евангелия* Константина Преславского“ д-р Елеонора Галучи (Лече) анализира данни за съотношението между архаизми (кирилометодиевизми) и преславизми и заключи, че вторите преобладават. Същевременно тя подчерта, че не бива противопоставянето им да се преувеличава и че *УЕ* определено свидетелства за преходен период в България в края на IX в., когато езиковата норма на най-ранните текстове съществува и си взаимодейства с локалната речева практика.

Близки бяха и заключенията на проф. Явор Милтенев (София), който разгледа „Лексиката в хомилетичните текстове на Константин Преславски в „преславски“ контекст“. Спирайки се на дистрибуцията на редки думи в *УЕ* и определен кръг старобългарски текстове, той се опита да отговори на въпроса как средата, в която книжовникът работи, е повлияла на неговия преводачески избор. Извършеният анализ мотивира неговия извод, че в езиково отношение Константин Преславски е категорично обвързан с Кирило-Методиевата традиция.

Докладът на д-р Иван Илиев (София) „*Учителното евангелие* и Иполитовите произведения – прилики или разлики?“ се фокусира върху главния обект на конференцията в съпоставка с две произведения на Иполит Римски: екзегетичното *Слово за Христа и Антихриста* и *Тълкувание върху Книга на пророк Даниил*. Той систематизира общото и различното между тях при употребата на гърцизми, специфичната лексика и някои словообразователни модели. Изтъкнато бе, че и трите произведения са ранни старобългарски образци на екзегетичната литература. Илиев изказа хипотезата, че Иполитовите произведения са преведени в Плиска и са свързани с времето около преврата на Владимир Расате.

„Преводаческите решения за гр. ἀγών у Константин Преславски и средновековната българска книжнина“ бяха обект на доклада на д-р Иван П. Петров (Гисен). Той предложи систематизиция в три семантични полета на 10-те

преводни съответствия, в т.ч. две от *Учителното евангелие*, и акцентира върху начините на предаване и осмисляне на гръцката лексема в аскетическите съчинения, където тя е част от ключовите понятия.

В доклада си „Съществителните собствени имена в *Учителното евангелие* на Константин Преславски“ д-р Екатерина Дикова (София) анализира по какъв начин названията на библейски места и личности са предадени в словата от *Учителното евангелие*. Съществителните собствени имена в изследвания текст корпус препращат към места и личности от Стария и Новия завет, както и от постбиблейския период. Според представените данни антропонимите и топонимите са предавани без промени, докато при прозвищата има тенденция да се превеждат.

Проф. Лора Тасева (София) и проф. Алесандро Мария Бруни (Венеция) в доклада си „Гръцко-славянските съответствия като критерий за атрибуцията на старобългарски преводи“ анализираха вариативността на преводните корелати в преведените от Константин Преславски *Учително евангелие* и *Първо слово против арианите*, а също и в още четири анонимни превода с преславски произход – *Трето слово за Успение Богородично* от Йоан Дамаскин, преводи А и В на *Хомилията за Преображение* от Прокъл Константинополски и *Надгробно слово за Василий Велики* от Григорий Богослов. Представените резултати показаха, че относителният дял на съвпадащите славянски съответствия за гръцки лексеми е значително по-голям при текстовете, принадлежащи на известния книжовник. Заключение бе, че количественият критерий може да се използва при проверката на предполагаема атрибуция на анонимни преводи, но само в съвкупност с останалите филологически показатели.

Докладът „Два канона близнаци в славянските литератури“ на д-р Станка Петрова (София) се фокусира върху два близки по съдържание славянски канона за безплътните сили: единия на втори глас с неизвестен автор, а другия на осми глас, оригинално произведение на Константин Преславски. Изследователката обърна внимание на сходствата помежду им и изказа хипотеза, че двата канона са се изпълнявали антифонно от два хора църковни певци по време на Празника на безплътните сили.

Една сесия бе посветена на ранните славянски хомилетични – оригинални и преводни – произведения. Проф. Дитер Щерн (Гент) представи доклад на тема „How close is close enough? The relationship between the *Adhortatio ad poenitentiam* (Freising II) and Kliment of Ohrid's *Homily for martyrs and apostles*“, в който разгледа връзката между *Фрайзингенските откъслеци* и *Словото за мъченици и апостоли* на Климент Охридски. Ученият съпостави двата текста, съсредоточавайки се върху списъците с прегрешения, изредени в тях. Извършеният анализ показа, че те споделят редица общи езикови особености, което може да се обясни или с пряка връзка помежду им, или с техен общ първоизточник.

1869

Докладът „Към славянската рецепция на византийски катени извън състава на *Учителното евангелие*“ на д-р Томаш Микулка (Прага) изследва как византийски новозаветни катени са били използвани при съставянето на други славянски хомилетични текстове. Той се фокусира върху *Слово за Рождество на Йоан Предтеча* от състава на Ягичевия *Златоуст* и *Слово за Сретение Господне* от Климент Охридски, като подчерта наличието на общи езикови черти и на съществени текстови паралели с византийски новозаветни катени.

Проф. Искра Христова-Шомова (София) разглежда „Двата превода на *Словото за Въведение Богородично* от Герман Константинополски (ВНГ 1103)“. Изследването се фокусира върху съпоставката между двата текста – единият възникнал още в старобългарската епоха и запазен в няколко староизводни панигирика, а другият направен вероятно през XIV в. Наблюденията върху преводаческите подходи при предаването на гръцкия текст, лексикалните и стилистичните особености на двете версии очертаха тяхната специфика и позицията им в общия процес на рецепция на византийската агиография.

Доц. Анета Димитрова (София) се насочи към слабо проучената славянска рецепция на серията от хомилии на Йоан Златоуст до жителите на Антиохия, известна като *Андреанти* или *За статуите* (СРГ 4330). В доклада си „Архаични черти в пълния старобългарски превод на Златоустовия сборник *Андреанти*“ тя изследва отношенията между преписите на сбирката, запазени в южнославянската и източнославянската традиция, и предложи нова схема за взаимоотношенията между версиите. Димитрова заключи, че може да се говори за един пълен старобългарски превод на този комплект от Златоустови слова през X в., за негова атонска редакция и за късна източнославянска редакция, извършена през XVII в.

Докладът „Трапезната метафора в старобългарския превод на Златоустовия *Шестоднев* и в *Учителното евангелие* на Константин Преславски“ на проф. Мария Спасова (Велико Търново) проследи как метафората за духовната трапеза, която засища не само тялото, но също и душата на християнина, е използвана в Константиновите текстове в *УЕ* и в старобългарския превод на беседите на Йоан Златоуст върху *Битие*, известни още като *Шестоднев*. Подчертано бе, че широката употреба на трапезна метафора в словата на Константин Преславски е вдъхновена от по-ранната хомилетична традиция на Отците на Църквата, от една страна, но от друга – показва и дълбоките познания на патристичната хомилетика, които Константин е притежавал.

В доклада си „Беседа III от *Учителното Евангелие* на Константин Преславски в състава на среднобългарски триоден панигирик от XIV в.“ д-р Цветомира Данова (София) представи един наскоро открит среднобългарски препис на трето слово от *УЕ*, който е засвидетелстван в ръкопис 540 (староизводен Триоден панигирик от XIV в.) от сбирката на Павел Никитич Тиханов от Руската национална библиотека в Санкт Петербург. Извършената

съпоставка с пълните преписи на сбирката показва, че отклоненията в Тиханов 540 са редки и често съвпадат с разночетенията в източнославянския ръкопис Син. 262.

Последната секция от конференцията бе посветена на използването на някои от най-новите постижения на дигиталната хуманитаристика в областта на палеославистиката и най-вече за изготвянето на електронни издания на славянски текстове и двуезични речници. В доклада си „Quantitative analysis of pre-modern Slavic: How to deal with noise?“ проф. Ахим Рабус (Фрайбург) представи как програмата *Transkribus* се прилага в работата с предмодерни славянски текстове. На базата на различни средновековни славянски паметници, вкл. *Учителното евангелие*, бе демонстриран пренебрежимо малкият брой грешки при автоматизираното разчитане на текста. Ученият добави, че новите технологии могат не само да облекчат времеемкото начално разчитане и въвеждане на текстовете, но и да подготвят поле за прилагането на количествени методи в палеославистиката в допълнение на установените вече филологически подходи.

Докладът „Short and long form of pronouns in the Old Church Slavonic Dialogues of Gregory the Great: Frequencies and their relevance for Historical pragmatics“ на проф. Томас Дайбер (Гисен) изследва употребата на кратки и пълни форми на местоименията в славянския превод на *Диалозите* на Григорий Велики. Построеният под форма на разговор изворов текст съдържа изобилие от местоименни употреби, а анализът на дистрибуцията им даде основание на учения да заключи, че кратките и пълните местоименни форми имат идентична синтактична функция, но са натоварени с различен стилистичен акцент.

Проф. Андрей Бояджиев (София) в своя доклад „Пандектите на Антиох. Електронни прочити“ очерта обхвата и задачите на амбициозен проект за създаването на електронен корпус на славянския превод на *Пандектите* на Антиох. В презентацията бяха споделени някои от предвидените възможности за сегментация на славянския текст, паралелно представяне на гръцкия оригинал, отбелязване на библейски цитати и алюзии, както и връзката на текстовия корпус с двуезичен речник.

Докладът „Die zweisprachige digitale Edition der Dioptra. Probleme und Lösungsansätze beim Lemmatisieren“ на проф. Юрген Фуксбауер и магистър Фабио Майон (Инсбрук) бе посветен на проекта за електронно издание на среднобългарския превод на Диоптрата на Филип Монотроп. В него преводният и оригиналният текст ще са паралелно представени, а програмното осигуряване ще позволява търсене по отделни леми, а също така и граматически категории. Двамата изследователи разгледаха някои сложни за автоматизирана лематизация казуси и изнесоха статистически данни за словника на паметника и редки думи, които не се откриват в други средновековни писмени източници.

В презентацията си „Computer tools in creating a digital version of the Dictionary of the Croatian redaction of Church Slavonic“ д-р Ана Михалевич (Загреб) и д-р Йосип Михалевич (Загреб) представиха проекта за разработката на електронно издание на хърватския старославянски речник (*Rječnik crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije*, Zagreb, 1991 –). Те запознаха колегията с трудностите по дигитализацията на ръчно изработената картотека и на печатните свезки и демонстрираха как чрез електронната версия на речника може да се извършва лесно търсене в отделните речникови статии и как електронната клавиатура с глаголически букви прави използването на електронния ресурс още по-достъпно.

Д-р Мартин Русков (Милано) и проф. Лора Тасева (София) в своята презентация „Специализирани софтуерни инструменти за създаването на речниците към *Учителното евангелие*“ систематизираха основните стъпки при компютърната обработка на материалите за изготвянето на двуезичните речници – индекси към УЕ на Константин Преславски. Фокусът бе поставен върху функционалностите на специално разработения програмен пакет от три софтуерни инструмента – Extractor, Integrator и IndexGenerator, с помощта на които се извършва лексикографската обработка на изворите – от дигитален текст до два пълни речника индекси.

По мнението на всички участващи специалисти – докладчици и гости, наситената с приносни доклади програма и оживената дискусия върху тях превърнаха конференцията в истинско научно събитие. Очакваме с нетърпение сборника с материалите от нея.

Георги Митов
Католически университет, Льовен